

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-100>

УДК 330.3

КАДРОВИЙ ДЕФІЦИТ ТА ВИСНАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ УПОВІЛЬНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

HUMAN RESOURCE SHORTAGE AND HUMAN CAPITAL DEPLETION AS DETERMINANTS OF UKRAINE'S ECONOMIC SLOWDOWN

Сірош Дмитро Сергійович

аспірант,

Одеський державний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9520-5408>**Дідур Ганна Іванівна**

кандидат економічних наук, доцент,

Одеський державний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9450-3124>**Sirosh Dmytro, Didur Hanna**

Odesa State Agrarian University

Стаття присвячена комплексному аналізу кадрової кризи та дефіциту кадрів в Україні як системного явища, що загострилося в умовах повномасштабної війни, масової міграції, демографічного спаду та деструкції ринку праці. У роботі досліджується, як дефіцит кваліфікованих кадрів у ключових галузях економіки – освіті, промисловості, енергетиці, охороні здоров'я – негативно впливає на продуктивність, інвестиційну привабливість, конкурентоспроможність бізнесу та економічне відновлення країни загалом. Проаналізовано основні чинники кризи, міжгалузеві дисбаланси, наслідки для людського капіталу, а також визначено стратегічні напрями подолання проблеми через освітні, інституційні та технологічні рішення. Особливу увагу приділено ролі державної політики, реформі професійної освіти, трудової реінтеграції українців з-за кордону та автоматизації бізнес-процесів.

Ключові слова: кадрова криза, кадровий дефіцит, трудовий ресурс, ринок праці, кваліфіковані кадри, масова міграція, мобілізація, війна, економіка, освітня невідповідність.

The article provides a comprehensive analysis of the structural crisis of human capital in Ukraine, which has intensified due to the full-scale military invasion by the Russian Federation in 2022. The study examines the key causes of the labor shortage, such as mass migration (over 6 million citizens left the country), internal displacement, mobilization of working-age citizens, the destruction and relocation of businesses, demographic decline, and skill mismatches between labor market supply and demand. These factors have jointly led to a profound deficit of qualified professionals in crucial economic sectors, including education, manufacturing, energy, healthcare, construction, and logistics. Article also explores the multifaceted consequences of the workforce shortage for the national economy. In particular, the shortage of specialists reduces production volumes, lowers business competitiveness, increases operational costs, hinders innovation, and contributes to economic stagnation. The analysis also highlights the industries most affected by the labor shortage and presents statistical data confirming the scope of the crisis. Emphasis is placed on the implications for investment attractiveness, business sustainability, and social stability. Based on current research and international best practices, the study proposes strategic directions to overcome the human capital crisis. These include reforming the vocational education system, facilitating the return of labor migrants, encouraging the employment of underrepresented population groups, integrating foreign workers, improving working conditions, increasing wages, and implementing digitalization and automation in production processes. The research underscores the urgent need for coordinated action between the state, business sector, and civil society to address the human resource crisis. The human capital deficit is interpreted not only as a labor market

issue but also as a broader indicator of socio-economic vulnerability and the depth of national institutional resilience. Overcoming this crisis is essential for ensuring sustainable economic recovery and long-term growth in post-war Ukraine.

Keywords: personnel crisis, labor shortage, labor resource, labor market, skilled workforce, mass migration, mobilization, war, economics, educational mismatch.

Постановка проблеми. Кадрова криза та кадровий дефіцит в Україні стала однією з найгостріших проблем сучасної української економіки, що значно загострилася внаслідок повномасштабної війни з росією, яка триває з 2022 року. Це явище має комплексний характер, охоплюючи різноманітні економічні, соціальні та демографічні фактори, такі як масова міграція, мобілізація працездатного населення, внутрішнє переміщення осіб та старіння населення. Всі ці фактори у поєднанні створили ситуацію гострого дефіциту кваліфікованих спеціалістів, особливо у ключових галузях економіки країни. Сьогодні проблема дефіциту кадрів не просто обмежує розвиток бізнесу, але й стає суттєвою загрозою для подальшого економічного зростання України. Підприємства змушені збільшувати витрати на залучення та утримання працівників, підвищувати зарплати та витрачати значні ресурси на навчання персоналу, що негативно впливає на їхню конкурентоспроможність. Крім того, нестача професійних кадрів уповільнює процеси відновлення економіки, стримує інвестиції та погіршує загальний інвестиційний клімат країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження Національного банку України [1], Національного інституту стратегічних досліджень [2; 3], Державної служби зайнятості [4] та Центру економічного відновлення [5] підтверджують різке зменшення чисельності трудових ресурсів, зростання частки структурного безробіття, зниження ділової активності підприємств та погіршення умов ведення бізнесу через дефіцит кадрів.

Проблемам кадрового дефіциту та виснаження людського капіталу в Україні присвячені роботи Желавського О. Б., Свиноус І. В., Нянько В. М. та ін. [6], Ольшанського О. В., Шкробот М. В., Дідур Г. І., Шевченко О. М. [7], Мельничук Д. П. [8]. При цьому, більшість публікацій зосереджена на описі стану та ситуації, що склалися до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, тоді як прикладні аспекти вирішення сьогоденних проблем та реагування на сучасні виклики, потребують значної уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними раніше

аспектами проблеми залишається відсутність цілісного бачення кадрової кризи як макро-економічного фактору, що суттєво впливає на темпи економічного зростання. Дослідження часто не охоплюють міжгалузеві диспропорції та деградацію людського капіталу як стратегічного ресурсу. Також недостатньо проаналізовано, яким чином дефіцит кадрів знижує інвестиційну привабливість України. Крім того, бракує ґрунтовних порівняльних досліджень міжнародного досвіду подолання подібних криз у країнах з аналогічними умовами.

Постановка завдання. З огляду на це, цілями статті є комплексне дослідження кадрової кризи в Україні як фактору, що обмежує розвиток економіки та знецінює людський капітал; виявлення основних причин і наслідків цього явища; визначення найбільш вразливих секторів економіки, з точки зору забезпечення кадрами; а також формулювання стратегічних напрямів подолання кадрового дефіциту через освітню політику, трудову реінтеграцію, цифровізацію та залучення додаткових ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кадрова криза та кадровий дефіцит в Україні перетворилася на одну з найглибших та актуальних структурних проблем, значно посилену внаслідок повномасштабного військового вторгнення. Масова міграція населення (за оцінками ООН, понад 6,3 мільйона осіб залишили країну) [9], мобілізація значної частини працездатного контингенту та демографічні трансформації вплинули на формування критичного дефіциту фахівців у стратегічно важливих секторах національної економіки.

Станом на квітень 2025 року в Україні зареєстровано 4,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [10]. Релокація населення з окупованих та небезпечних територій ускладнило ситуацію на ринку праці, оскільки багато підприємств залишилися без працівників, а ВПО стикаються з труднощами у пошуку роботи на новому місці.

Через бойові дії знищено або пошкоджено понад 5 000 підприємств, що призвело до втрати десятків тисяч робочих місць. Крім того, багато компаній були змушені переміс-

тити свої виробничі потужності в інші регіони, що спричинило додаткові труднощі у збереженні та залученні персоналу.

Війна та міграція призвели до зменшення чисельності працездатного населення. За оцінками Національного банку України, чисельність людського капіталу у віковій групі 15–70 років на початок 2024 року зменшилася на понад чверть порівняно з 2021 роком [1]. Це посилює проблему дефіциту кадрів, особливо в умовах старіння населення. Значна частина безробітних не володіє необхідними навичками та досвідом для зайняття наявних вакансій.

Зміни, що відбуваються в економіці та розвиток технологій вимагають нових компетенцій, що ускладнює процес працевлаштування та загострює проблему структурного безробіття.

Через мобілізацію чоловіків та міграцію жінок за кордон змінилося гендерне співвідношення на ринку праці.

Таким чином, серед основних причин кадрової кризи варто виокремити наступні:

- масова мобілізація працездатного чоловічого населення до лав ЗСУ та інших силових структур, що призвело до гострої нестачі кадрів у промисловості, будівництві, логістиці та аграрному секторі;

- масштабна міграція громадян України за кордон у пошуках безпечніших умов проживання, стабільності та вищих заробітних плат.

За оцінками міжнародних організацій, значна частина мігрантів може не повернутися, що посилює структурний дефіцит кадрів;

- внутрішнє переміщення осіб внаслідок бойових дій, що призвело до значних демографічних змін у регіонах, створення дисбалансу між попитом і пропозицією людського капіталу;

- руйнування та релокація підприємств, що ускладнює оперативне відновлення виробничих процесів та ефективне використання наявних трудових ресурсів;

- старіння населення, яке поглиблює демографічні проблеми та зменшує кількість активного працездатного населення [11, с. 20];

- невідповідність кваліфікаційної структури працівників сучасним потребам ринку праці. Освітня система часто не забезпечує необхідний рівень навичок і компетенцій, що ускладнює працевлаштування молодих спеціалістів та вимагає додаткових витрат роботодавців на їх перекваліфікацію.

За даними державної служби зайнятості України, лише 62% безробітних були працевлаштовані у 2024 році, а внутрішньопереміщених осіб лише 52% (табл. 1).

Низькою є частка безробітних, що отримали ваучери на навчання – лише 6,2% із загальної кількості, а також частка тих, хто пройшли професійне навчання – 10,7%.

Дефіцит кваліфікованих кадрів в Україні має багатогранний вплив на економіку та біз-

Таблиця 1
Рівень зайнятості та професійного навчання безробітних (станом на 2024 рік)

Категорії безробітних	Безробітні (осіб), всього	з них працевлаштовано (осіб)	працевлаштовано (%), до загальної кількості	отримали ваучери на навчання із загальної кількості безробітних (осіб)	у %, до загальної кількості безробітних	проходили професійне навчання з загальної кількості безробітних (осіб)	у %, до загальної кількості безробітних
Всього	347 107	214 533	62	21 473	6,2	37 111	10,7
Жінки	266 796	145 564	55	15 794	5,9	30 669	11,5
Молодь	91 268	56 376	62	1 861	2	10 378	11,4
Особи з інвалідністю	27 218	7 674	28	1 196	4,4	2 192	8,1
Внутрішньо переміщені особи	67 580	35 206	52	4 562	6,8	5 671	8,4
Учасники бойових дій	11 219	2 636	23	651	5,8	570	5,1

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

нес-середовище країни. Брак кваліфікованих працівників обмежує виробничі можливості підприємств, що призводить до зниження обсягів виробництва та уповільнення темпів економічного зростання. За даними Національного банку України, у грудні 2024 року індекс очікувань ділової активності становив 45,9 [1], що свідчить про песимістичні настрої бізнесу щодо перспектив розвитку. Через дефіцит кадрів компанії змушені підвищувати заробітні плати та пропонувати додаткові стимули для залучення та утримання працівників. У 2024 році закрито понад 210 тисяч ФОПів, що на 32% більше ніж у попередньому році [12]. Це свідчить про серйозність проблеми та необхідність комплексних заходів для її вирішення.

Нестача кваліфікованих спеціалістів обмежує здатність компаній впроваджувати інновації та ефективно конкурувати на ринку. Підприємства, що не можуть забезпечити себе необхідними кадрами, ризикують втратити позиції на ринку та поступитися конкурентам. Дефіцит кадрів призводить до збільшення робочого навантаження на наявних працівників, що може спричинити професійне вигорання, зниження продуктивності та підвищення плинності кадрів. Парадоксально, але одночасно з дефіцитом кваліфікованих кадрів спостерігається надлишок некваліфікованого людського капіталу. Це свідчить про структурні дисбаланси на ринку праці та потребує реформування системи професійної освіти та підготовки кадрів. Неможливість заповнити вакансії кваліфікованими працівниками змушує деякі компанії згортати свою діяльність.

Отже, дефіцит кваліфікованих спеціалістів створює серйозні виклики для економіки та бізнесу України, вимагаючи комплексних заходів для подолання цієї проблеми та забезпечення сталого розвитку країни. Дефіцит спеціалістів може знизити інвестиційну привабливість України, оскільки компанії можуть зіткнутися з труднощами у формуванні ефективних команд для реалізації своїх проектів. Інвестори враховують наявність кваліфікованої робочої сили при ухваленні рішень щодо вкладення коштів.

Найбільш критична ситуація спостерігається у сфері освіти (нестача 5 тис. працівників), переробній промисловості (12,8 тис.), оптовій та роздрібній торгівлі (9,2 тис.), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (5,8 тис.), освіті (5 тис.) а також у будівництві, енергетиці, медицині та ІТ-галузі [4].

Суттєвий кадровий голод фіксується у найважливіших сферах економіки країни (табл. 2).

Таблиця 2

Сфери, в яких відчувається найбільший дефіцит кадрів

Сфера економіки	Рівень дефіциту кадрів (%)
Виробництво	55,10
Інженерія	33,10
Сфера обслуговування	22,30
Логістика	22,00
Менеджмент	21,00
ІТ та технології	8,90

Джерело: сформовано авторами на основі [13]

Серед головних рішень, на які очікує від влади переважна більшість підприємців, що прийняли участь в дослідженні методом опитування проведеного Центром Розвитку Інновацій, у співпраці з Міністерством економіки України, є запровадження бронювання критичного персоналу (62,7%), скасування чи перегляд спецпенсій (57,3%), перезавантаження митної служби (56,1%) та податкової служби (53,5%) [13].

Серед основних проблем, що заважають відновленню та розвитку бізнесу в Україні підприємці виділяють нестабільність ситуації в Україні та непередбачуваність дій держави (табл. 3).

Відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників відчують більше половини опитаних підприємців.

Отже, кадрова криза та кадровий дефіцит в Україні становлять суттєвий виклик для економіки та розвитку бізнесу. Її подолання потребує системного, комплексного підходу, що охоплює як реформу освітньої сфери, так і трансформацію ринку праці. Серед основних стратегічних напрямів можна виокремити наступні:

1. Реформа освіти та професійної підготовки. Необхідне налагодження тіснішої співпраці між роботодавцями та закладами освіти задля підготовки фахівців відповідно до потреб економіки. Важливим також є розвиток корпоративного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу.

2. Стимулювання повернення громадян з-за кордону. Ефективними заходами можуть стати державні програми реінтеграції, які передбачають податкові пільги, спрощення процедур працевлаштування та інституційну підтримку українців, що бажають повернутись.

Таблиця 3

Основні проблеми, що заважають відновленню та розвитку бізнесу в Україні

№	Проблема	Частка, %
1	Не прогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку	60,80
2	Непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу	58,90
3	Відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку	51,00
4	Відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників	50,30
5	Відсутність достатнього капіталу	33,80
6	Високі податки та збори	26,40
7	Демпінг конкурентів, зниження прибутковості на ринку	21,30
8	Втома власника та/або керівного персоналу	20,40
9	Перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів	20,10
10	Недоступність кредитних коштів, зокрема програми 5-7-9	15,80

Джерело: сформовано авторами на основі [13]

3. Залучення іноземної робочої сили. Лібералізація правил працевлаштування іноземців і створення комфортних умов для їх адаптації дозволить частково компенсувати дефіцит кадрів у пріоритетних секторах.

4. Автоматизація та цифровізація. Інвестиції в технології, автоматизацію виробництва та цифрові рішення здатні зменшити залежність від людських ресурсів і підвищити ефективність роботи підприємств.

5. Поліпшення умов праці та мотивації персоналу. Підвищення заробітної плати, впровадження соціальних пакетів, медичного страхування, гнучких графіків та можливостей для професійного розвитку сприяють утриманню кваліфікованих працівників.

6. Залучення недооцінених груп населення. Інклюзивна політика зайнятості має забезпечити залучення до ринку праці жінок, людей з інвалідністю, ветеранів, а також поширення гнучких форм зайнятості, що розширює доступ до робочих місць для різних категорій населення.

7. Розробка національних стратегій. Спільні зусилля держави та бізнесу у створенні та реалізації стратегій розвитку ринку праці, включаючи освітні реформи та програми підтримки підприємництва разом з фінансовою підтримкою у вигляді надання грантів [4], пільгових кредитів та інших фінансових інструментів для підприємств, які інвестують у розвиток персоналу та створюють нові робочі місця.

Застосування цих стратегій у комплексі може сприяти подоланню кадрової кризи в Україні, забезпечити стабільний розвиток еко-

номіки та підвищити конкурентоспроможність українського бізнесу на міжнародній арені.

Важливим є стимулювання повернення українських громадян з-за кордону через державні програми реінтеграції, включаючи фінансові стимули, пільгове кредитування житла, допомогу у працевлаштуванні та створення сприятливих умов для відкриття малого та середнього бізнесу. Необхідним кроком є також спрощення процедури залучення іноземних фахівців, які могли б заповнити вакансії у дефіцитних сферах економіки.

Висновки. Кадрова криза та кадровий дефіцит в Україні переросли у масштабну системну проблему, що становить один із найсерйозніших викликів для національної економіки, підприємницького середовища та функціонування держави загалом. Сукупний вплив воєнних дій, мобілізаційних процесів, масової зовнішньої та внутрішньої міграції, демографічного старіння, руйнування виробничих потужностей та структурної невідповідності між системою освіти і потребами ринку праці спричинив критичний брак кваліфікованих фахівців у стратегічно важливих секторах – таких як промисловість, інженерія, логістика, охорона здоров'я, будівництво та сфера послуг.

Наслідки цього явища мають комплексний та довгостроковий характер: уповільнення темпів економічного зростання, зростання витрат на персонал, зниження рентабельності бізнесу, втрата позицій на ринку та зменшення інвестиційної привабливості держави. В умовах воєнної нестабільності додатковим тягарем для підприємств є високий рівень подат-

кового навантаження, обмежений доступ до фінансових ресурсів і зниження купівельної спроможності споживачів.

Ефективне реагування на кадрову кризу потребує цілісної державної політики, що має охоплювати реформування професійно-технічної освіти, розвиток систем підвищення кваліфікації, створення механізмів повернення трудових мігрантів, легалізацію залучення іноземної робочої сили, а також активне впровадження цифрових технологій та інноваційних рішень у бізнес-середовищі. Водночас важ-

ливо забезпечити податкову та регуляторну підтримку з боку держави, включно з грантовим і кредитним фінансуванням підприємств, що інвестують у розвиток персоналу.

Таким чином, кадрова криза виступає не лише симптомом деформацій на ринку праці, а й індикатором глибших соціально-економічних і управлінських дисбалансів. Її подолання можливе лише за умови консолідованої взаємодії державних інституцій, бізнес-спільноти, освітніх установ та громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національний Банк України: Щомісячні опитування підприємств України. Презентація. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2024_12.pdf?v=11 (дата звернення: 07.04.2025)
2. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) – «Основні характеристики ринку праці України в умовах війни». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (дата звернення: 01.04.2025)
3. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) – «Освітньо-кваліфікаційні диспропорції на ринку праці України». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osvitno-kvalifikatsiyni-dysproportsiyni-rynku-pratsi-ukrayiny> (дата звернення: 01.04.2025)
4. Державна служба зайнятості: Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи за видами економічної діяльності. URL: <https://www.dcz.gov.ua/loaddata/upload/doc/5%20Types%20of%20economic%20activity%2003%202025.xlsx> (дата звернення: 08.04.2025)
5. Центр економічного відновлення (CID) – «Стан та потреби бізнесу в Україні (грудень 2024)». URL: <https://cid.center/analytics/stan-ta-potreby-biznesu-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-u-grudni-2024-roku/> (дата звернення: 2.04.2025)
6. Людський капітал: формування та розвиток сільських територій: монографія. Желавський О. Б., Свиноус І. В., Нянько В. М. та ін.; за ред. О. Б. Желавського. Київ, 2023. 480 с.
7. Ольшанський О. В., Шкробот М. В., Дідур Г. І., Шевченко О. М. Стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. Державний наук.-дослід. інститут інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2022. Вип. 2 (249). С. 144–152.
8. Мельничук Д. П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення: монографія. Житомир, 2015. 564 с.
9. UNHCR collation of statistics: Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 10.04.2025)
10. Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України». Кількість зареєстрованих облікованих ВПО. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення: 11.04.2025)
11. Didur H. I., Livinskyi A. I., Shabatura T. S. Human potential in the agricultural sector of the economy. *Economic innovations*. 2024. Vol. 26, Issue 2 (91). P. 18–24.
12. Дані з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, станом на 18.12.2024 року. URL: <https://blog.youcontrol.market/u-2024-ukrayintsi-zakrili-riekordnu-za-5-rokiv-kilkist-fopiv-maizhie-210-tisiach/> (дата звернення: 06.04.2025)
13. Дослідження Центру Розвитку Інновацій. URL: <https://cid.center/analytics/stan-ta-potreby-biznesu-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-u-grudni-2024-roku/> (дата звернення: 08.04.2025)

REFERENCES:

1. Natsionalnyi Bank Ukrainy: Shchomisiachni opytuvannia pidpriemstv Ukrainy. Prezentatsiia. [National Bank of Ukraine: Monthly Surveys of Ukrainian Enterprises. Presentation]. Available at:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2024_12.pdf?v=11 (accessed April 7, 2025)

2. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (NISD) – «Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy v umovakh viiny» [National Institute for Strategic Studies (NISS) – "Main characteristics of the Ukrainian labor market in wartime"]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (accessed April 1, 2025)

3. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (NISD) – «Osvitno-kvalifikatsiini dysproportsii na rynku pratsi Ukrainy» [National Institute for Strategic Studies (NISD) – "Educational and Qualification Disproportions in the Labor Market of Ukraine"]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osvitno-kvalifikatsiyni-dysproportsiyni-rynku-pratsi-ukrayiny> (accessed April 1, 2025)

4. Derzhavna sluzhba zainiatosti: Kilkist vakansii ta chyselnist shukachiv roboty za vydamy ekonomichnoi diialnosti. [State Employment Service: Number of vacancies and number of job seekers by type of economic activity]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/loaddata/upload/doc/5%20Types%20of%20economic%20activity%2003%202025.xlsx> (accessed April 8, 2025)

5. Derzhavna sluzhba zainiatosti: Kilkist vakansii ta chyselnist shukachiv roboty za vydamy ekonomichnoi diialnosti [State Employment Service: Number of vacancies and number of job seekers by type of economic activity]. Available at: <https://cid.center/analytics/stan-ta-potreby-biznesu-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-u-grudni-2024-roku/> (accessed April 2, 2025)

6. Zhelavskiy O. B. (ed.) (2023). Liudskiy kapital: formuvannia ta rozvytok silskykh terytorii: monohrafiia [Human capital: formation and development of rural areas: monograph]. Kyiv. 480 p. (in Ukrainian)

7. Olshanskyi O. V., Shkrobot M. V., Didur H. I., Shevchenko O. M. (2022) Stratehichni innovatsiini napriamy upravlinnia personalom orhanizatsii na osnovi kompetentnisnogo pidkhodu v umovakh finansovykh, mihratsiinykh ryzykiv, didzhitalizatsii ta staloho rozvytku. [Strategic innovative directions of organization personnel management based on a competency-based approach in the context of financial, migration risks, digitalization, and sustainable development]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zb. nauk. prats. Derzhavnyi nauk.-doslid. instytut informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky. Kyiv, 2022. Vol. 2 (249). P. 144–152. (in Ukrainian)

8. Melnychuk D. P. (2015) Liudskiy kapital: priorytety modernizatsii suspilstva u konteksti polipshennia yakosti zhyttia naselennia: monohrafiia. [Human capital: priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population: monograph]. Zhytomyr. 564 p. (in Ukrainian)

9. UNHCR collation of statistics: Ukraine Refugee Situation. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed April 10, 2025)

10. Derzhavne pidpriemstvo «Informatsiino-obchysliuvalnyi tsentr Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy». Kilkist zareiestrovanykh oblikovanykh VPO [State Enterprise "Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy of Ukraine." Number of registered and accounted IDPs]. Available at: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (accessed April 11, 2025)

11. Didur H. I., Livinskyi A. I., Shabatura T. S. (2024). Human potential in the agricultural sector of the economy. *Economic innovations*. Vol. 26, 2 (91). P. 18–24.

12. Dani z Yedynoho derzhavnoho reiestru yurydychnykh osib, stanom na 18.12.2024 roku [Data from the Unified State Register of Legal Entities, as of December 18, 2024]. Available at: <https://blog.youcontrol.market/u-2024-ukrayintsi-zakrili-riekordnu-za-5-rokiv-kilkist-fopiv-maizhie-210-tisiach/> (accessed April 6, 2025)

13. Doslidzhennia Tsentru Rozvytku Innovatsii [Research by the Center for Innovation Development]. Available at: <https://cid.center/analytics/stan-ta-potreby-biznesu-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-u-grudni-2024-roku/> (accessed April 8, 2025)